

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

# SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE  
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

|            |               |              |           |
|------------|---------------|--------------|-----------|
| YIL / YEAR | CİLT / VOLUME | SAYI / ISSUE | ISSN      |
| 2013       | I             | I            | 2147-6934 |

İSTANBUL - 2013

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

Siyasal Bilimler Dergisi yılda iki defa çıkan hakemli bir dergidir.

**SAHİBİ:**

M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN (Dekan)

**YAYIN KURULU:**

Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN Prof. Dr. Günay GÖKSU ÖZDOĞAN Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA  
Prof. Dr. Ahmet DEMİREL Doç. Dr. Nail YILMAZ Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA  
Doç. Dr. Nuray BOZBORA Doç. Dr. Yüksel TAŞKIN

**BİLİM KURULU**

Prof. Dr. Ahmet İNSEL (Galatasaray Üniversitesi)  
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)  
Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN (Beykent Üniversitesi) Prof. Dr. Asım KARAÖMERLİOĞLU  
(Boğaziçi Üniversitesi) Prof. Dr. Aydın UĞUR (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Aysegül YARAMAN  
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bedri GENCER (Yıldız Teknik Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ  
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi) Prof. Dr. Birsan ÖRS (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Büşra ERSANLI  
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Cemil OKTAY (Yeditepe Üniversitesi) Prof. Dr. Christoph KNILL  
(Konstanz Üniversitesi / Almanya) Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR (İstanbul Şehir Üniversitesi)  
Prof. Dr. Deniz VARDAR (Marmara üniversitesi) Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN (İstanbul Şehir Üniversitesi)  
Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul Üniversitesi)  
Prof. Dr. Füsun ÜSTEL (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Haluk ALKAN  
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale Üniversitesi) Prof. James M. CONNELLY  
(Hull Üniversitesi / İngiltere) Prof. Dr. Jean MARCOU (Grenoble Üniversitesi) Prof. Dr. Mahmut Bali AYKAN  
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi) Prof. Dr. Musa EKEN  
(Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Nihal İNCİOĞLU (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Ruşen KELEŞ  
(Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Veynel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Yakup BULUT  
(Mustafa Kemal Üniversitesi) Doç. Dr. Dominique MALIESKY (Rennes Siyasal Çalışmalar Enstitüsü / Fransa)  
Doç. Dr. Semra CERİT MAZLUM (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Ted HOPF  
(Singapur Devlet Üniversitesi / Singapur) Doç. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)  
Yrd. Doç. Dr. İsmet AKÇA (Yıldız Teknik Üniversitesi)

**EDİTÖR:**

Doç. Dr. Nail YILMAZ

**EDİTÖR YARDIMCILARI:**

Öğr. Gör. Dr. Baran Alp UNCU

Arş. Gör. Ümit YAZMACI

**Basılı ISSN: 2147-6934**

**Elektronik ISSN: 2147-6926**

**Marmara Üniversitesi Yayın No: 805**

**Baskı-Cilt:**

**Marmara Reklam ve Pazarlama Ltd. Şti.**

**Tel/Faks: (212) 501 31 72 - (212) 577 01 12**

**Yayınevi:**

**Marmara Üniversitesi Yayınevi**

**Adres: Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul**

**Tel/Faks: (216) 348 43 79**

**E-posta : yayinevi@marmara.edu.tr**

**İletişim Bilgileri:**

**Adres: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,**

**Anadolu Hisarı Kampüsü, 34810, Beykoz, İstanbul**

**Telefon: (0216) 308 22 26 Faks: (0216) 308 22 26 /1205**

**E-mail: siyasalbilimlerdergisi@marmara.edu.tr**

# İÇİNDEKİLER / CONTENTS

*Mohd AFANDISALLEH - Mohd Fauzi ABU-HUSSIN - Abdul Majid Hafiz MOHAMED*

|                                                                                         |   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---|
| THE AMERICAN CHRISTIAN RIGHT AND<br>GEORGE W. BUSH'S FOREIGN POLICY TOWARDS SUDAN ..... | 9 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---|

*Haluk ALKAN - Muhammet Hüseyin MERCAN*

|                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|
| YENİ BURJUVAZİ, EKONOMİK KALKINMA VE AFRİKA:<br>TUSKON AFRİKA TİCARET KÖPRÜLERİ..... | 25 |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Ayfer GENÇ YILMAZ*

|                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----|
| DEVLET KAPASİTESİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER<br>ALTYAPISAL İKTİDARIN YERELDE İNŞASI..... | 43 |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Gönül GÜNEŞ*

|                                                     |    |
|-----------------------------------------------------|----|
| ÇANAKKALE'DE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE SEÇİMLER..... | 67 |
|-----------------------------------------------------|----|

*Elnur İSMAYILOV*

|                                                                                                   |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 21. YÜZYIL RUSYA DIŞ POLİTİKA DOKTRİNLERİ'NDE GÜNEY<br>KAFKASYA VE ORTA ASYA DEĞERLENDİRMESİ..... | 87 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Ruveyda KIZILBOĞA*

|                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| İÇ DENETİM SİSTEMİNDE DENETÇİLERİN BAĞIMSIZLIK<br>VE TARAFSIZLIĞININ ÖNEMİ* ..... | 107 |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Hasan SABİR*

|                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|
| KÜRESELLEŞEN DÜNYADA REKABET POLİTİKASI<br>VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER..... | 121 |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|

*Deniz SERT - Uğur YILDIZ*

|                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| AUTONOMY DESPITE RESTRICTIONS: ASYLUM SEEKERS IN ISPARTA,<br>ISTANBUL, AND YALOVA ..... | 135 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Ümit YAZMACI*

|                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| BASİTLEŞTİRMEK, İFŞA ETMEK, GİZEMİNİ ÇÖZMEK: PIERRE-ANDRÉ<br>TAGUIEFF VE SEKÜLER ZAMANLARDA ANTİSEMİT KOMPLOCU TAHAYYÜL..... | 153 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## 21. YÜZYIL RUSYA DIŞ POLİTİKA DOKTRİNLERİ'NDE GÜNEY KAFKASYA VE ORTA ASYA DEĞERLENDİRMESİ

Elnur İSMAYILOV \*

### Özet

1990'lı yılların başlarında politik, ekonomik ve sosyal alanlarda Rusya'da yaşanan belirsizlikler sonrası, 2000'li yıllardan itibaren ülkenin dış politika stratejilerinde oluşan konsensus Kremlin'e uluslararası sistemde yeni bir boyut kazandırdı. Rusya'nın *Yakın Çevresi* olarak kabul ettiği Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerine yönelik politikaları, Vladimir Putin'in cumhurbaşkanlığı dönemi ve sonrasında önceki iktidarla kıyasla daha gerçekçi olmaya başladı. Moskova'nın son dönemlerdeki dış politika doktrinlerinde, eski Sovyet cumhuriyetlerinin Rusya liderliğinde bir entegrasyon projesinde birleşmeleri ve belirtilen coğrafyada kendisi dışında diğer güçlerin faaliyetlerinin kısıtlanmasına yönelik politikaların çizgileri belirtilmektedir. Bağımsızlık sonrası dönemlerde Rusya'da bulunan iktidarların dış politika stratejileri belirtilerek, Kremlin'in bölgeyle ilişkilerinde mevcut olan başlıca sorunlar makalede ele alınmaktadır. Özellikle, Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan savaş sonrası dönemde ve Putin'in Avrasya Birliği projesini önerdiği tarihten itibaren bölge devletleri ile olan ilişkilerinde gerçekleştirdiği politikalar Rusya'nın yeniden Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgeleri üzerinde etkisini artırmaktadır. Yeni Büyük Oyun (New Great Game) olarak tanımlanan Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgeleri uğrunda jeopolitik savaşın, Rusya'nın tekrar süper güç olmasını belirleyecek nitelikte önemli olduğunu dikkate alarak, Kremlin'in son yıllarda bölge devletlerine karşı neden agresif politika izlediğini anlamak zor değildir.

**Anahtar Kelimeler:** Rusya Dış Politikası, Dış Politika Doktrini, Yakın Çevre, Orta Asya ve Güney Kafkasya, Avrasya Birliği

### Abstract

Uncertainties in the political, economic and social spheres of the new independent Russian society in the 1990s were replaced with the consensus in the Kremlin's foreign policy strategies in international system since the beginning of 2000s. Russian foreign policy toward to its so-called Near Abroad geographies in the post-Soviet South Caucasus and Central Asian regions since the Vladimir Putin's presidency period became more realistic compared to its predecessors. Russian foreign policy doctrines in the last ten years define clearly borders

\* Doktora Öğrencisi ve Araştırma Görevlisi, Münster Westphalian Wilhelms Üniversitesi, Siyasal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politika Bölümü, Münster/Almanya; e-mail: elnur@gmx.de

of the foreign policy aims of the Kremlin's administration toward the post-Soviet countries, where as a one of the main goals is emphasized to force the region countries for a new integration under the Russian leadership, and to keep out any third regional or global power from its sphere of influence. Article aims to analyze the problems of the Russian foreign policy toward the region countries. Particularly, after the August war in 2008 between Russia and Georgia, as well as since the proclamation of the Eurasian Union Project by Vladimir Putin, the Kremlin has gained consequential influence over the South Caucasus and Central Asian countries. New geopolitical clash called as the New Great Game over the South Caucasus and Central Asian regions defines clearly how Russia tries to get its place as a super power in the international scene and why she prefers aggressive policies in its bilateral relations with the mentioned region countries.

**Keywords:** Russian Foreign Policy, Foreign Policy Doctrine, Near Abroad, Eurasian Union

## Giriş

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından geçen 22 yıllık bir dönem, birliğin en kudretli devleti sayılan Rusya'yı bağımsızlığının ilk yıllarında zaman zaman ekonomik ve politik sorunlarla ve iç savaş tehlikesiyle karşı karşıya bıraktıysa da, özellikle 2000 yılında cumhurbaşkanlığı görevine getirilen Vladimir Putin'in ekonomik ve politik alanda gerçekleştirdiği reformalar, Rusya'nın uluslararası sistemdeki nüfuzunu arttırmış oldu. Soğuk savaşın bitmesiyle iki kutupluluktan tek kutuplu dünya düzenine geçen uluslararası sistem, Rusya'nın tekrar süper güç olma yolundaki çabalarıyla çok kutuplu olma istikametinde gelişmektedir.

Bu makalede, bağımsızlık sonrasında ve özellikle Vladimir Putin döneminde Rusya dış politika doktrinlerini ve eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilerinde mevcut olan önemli gelişmeleri genel olarak değerlendirmekle, 2024 yılına kadar ülkesinin cumhurbaşkanlığı görevini taşımasına kesin gözüyle bakılan Putin'in önümüzdeki 10 yıllık bir sürede Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerine yönelik politik ve diplomatik adımlar analiz edilmektedir. Özellikle, Rusya'nın 21. yüzyılda eski Sovyet cumhuriyetleri ile ikili ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeler, aynı zamanda Kremlin'in Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik politikaları makalenin temel konusunu oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde Sovyetler'in yıkılmasıyla tek süper güç olarak bilinen ABD'ye karşı Rusya'nın dış politika hamlelerinin tarihsel boyutu analiz edilerek, kendisinin arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya ve Orta Asya uğrunda yaşanan diplomatik savaşın ileriki dönem için doğuracağı tahmini sonuçlar gösterilmeye çalışılacaktır. 21. yüzyıl başlarında Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan ve Moskova'nın iradesi dışında gerçekleşen renkli devrimler, Rusya'nın Soğuk savaş sonrası yeni dünya düzeninde süper güç olma çabalarını tehlikeye soktu. Güney Kafkasya devletlerinin NATO ve Avrupa Birliği gibi devletleriyle gelişen ilişkileri, Orta Asya devletlerinde ABD'nin askeri üslerinin kurulması ve Washington'un enerji güvenliği politikasında Hazar havzasına daha fazla önem vermesi, Rusya'nın bölge uğrunda tekrar jeopolitik savaşa girmesine neden oldu. Farklı yöntemlerle eski Sovyet cumhuriyetlerine baskı politikaları uygulayan Putin iktidarı, Ağustos 2008'de Gürcistan'la girmiş olduğu savaştan galip ayrılmasıyla, bölgede başka güçlerin hegemonya kurma politikalarına karşı olacağını göstermiş oldu.

Makalenin ilk bölümünde Rusya'nın bağımsızlık sonrası kabul ettiği dış politika stratejileri ve doktrinleri analiz edilerek, eski Sovyet cumhuriyetlerinden oluşan Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri uğrunda Moskova ve Washington arasında yaşanan diplomatik savaşın boyutları tahlil edilmektedir. Üçüncü bölümde ise, Rusya'nın özellikle Putin döneminden iti-

baren bugüne kadar geçen dönemde Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerine ve bölgedeki bağımsız devletlerle ikili ilişkilerinde baskı politikaları anlatılmaktadır. Sonuç olarak, özellikle 2008 yılından itibaren Rusya'nın kendi çıkarlarını koruma açısından arka bahçesinde başarılı politikalar uygulayarak, diğer süper güç olan ABD'ye, aynı zamanda bölgesel güçlere karşı bir galebe çaldığı gözükmemektedir. Bu zaferin en başarılı örneği olarak, Putin'in projesi sayılan Avrasya Birliği'ni göstermek olur. Her ne kadar Avrasya Birliği projesinin hayata geçirilmesi tarihini Ocak 2015 olarak hedefleyen Kremlin'in karşısında zorluklar gözükse de, şimdi geldiği nokta itibarıyla eski Sovyet cumhuriyetlerinin büyük bir kısmının- gerçekleşmesi halinde dünya düzenini değiştirebilecek güce sahip olan, entegrasyon projesine katılmalarını ekonomik ve politik baskılarla garantilemiştir.

### **Bağımsızlık Sonrası Rusya'sının Dış Politika Stratejileri ve Doktrinleri**

Üçüncü kez Rusya devlet başkanı olan Vladimir Putin, 18 Şubat 2013 tarihinde Rusya'nın Yeni Dış Politika Doktrin'i'ni onayladı<sup>1</sup>. İktidarda bulunduğu önceki yıllarda da, dış politika, askeri ve ulusal güvenlik alanlarında doktrin hazırlanmasına önem vermesiyle dikkat çeken Putin, ülkesinin yeni dönemdeki dış politika anlayışını yeni bir konseptle ortaya koymuş oldu.

Belgede uluslararası sistemin çok kutuplu sisteme doğru evrildiği vurgulanarak, Batı'nın küresel sistemi domine etmede ekonomik ve politik olanaklarının zayıfladığı ifade edilmektedir. Aslında, Moskova'nın son yıllarda dünya düzeninde Batı'nın ve özellikle ABD'nin etkisinin azaltılması çabaları içerisinde bulunduğunu dikkate alırsak, bu gelişmelerden memnun olduğunu söylemek daha doğru olur. Değişen dünya düzeninde Doğu'nun ve Asya-Pasifik'in etkisinin artması belgede önemle vurgulanan başka bir husustur. Uluslararası istikrar ve güvenliğe oluşan tehditlerin Rusya için ciddi riskler yarattığı belirtilerek, Kremlin'in bu sorunları daha pragmatik yaklaşımla çözebileceği iddiasına vurgu yapılmaktadır.

Doktrin'de belirtildiği üzere, Rusya diplomasisi için yeni bir uluslararası sistemin oluşumunu sağlamak çok daha önemlidir. Bu uluslararası sistemde, uluslararası hukukun egemenliğinin sağlanması ve uluslararası güvenliğin güçlenmesinin Rusya için önemli bir faktör olduğu ifade ediliyor.

Doktrin'de önemli bir husus, Rusya'nın bölgesel önceliklerinin belirtilmesidir. Her ne kadar bu doktrin, 1993 yılında kabul edilen *Yakın Çevre Doktrin*i ve 2000 yılında onaylanan yeni dış politika konsepti<sup>2</sup> kadar dikkat çekmese de, BDT ülkeleri ile ilişkilere verilen önem özellikle vurgulanmaktadır.

Bağımsızlık sonrası Rusya dış politikasını altı dönemde incelemek gerekmektedir. 1991-1996 ve 1996-1999 yılları olan ilk iki dönem bağımsız Rusya'nın ilk Cumhurbaşkanı olarak tarihe geçen Boris Yeltsin'in dış politika stratejilerini kapsamaktadır. Bu iki dönem arasında en önemli fark, dış politikada kesin bir ideolojik hattın olmamasından kaynaklanmaktaydı. İlk dönemde liberal batıcılığın hâkim olduğu bir strateji, ikinci dönemden itibaren batı karşıtı bir ideolojiye yer vermiş oldu. Üçüncü dönem, Vladimir Putin'in 2000 yılında göreve başlamasından itibaren 11 Eylül terör saldırılarına kadarki bir dönemi kapsamaktadır. Dördüncü dönem 11 Eylül 2001 tarihinden başlayarak, 2008 yılı Rusya-Gürcistan arasında savaş sonrasına ka-

<sup>1</sup> Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation *Approved by President of the Russian Federation V. Putin* on 12 February 2013, The Ministry of Foreign Affairs official web-site, [www.mid.ru/bdomp/brp\\_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/76389fec168189ed44257b2e0039b16d!OpenDocument](http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/76389fec168189ed44257b2e0039b16d!OpenDocument)

<sup>2</sup> The Foreign Policy Concept of the Russian Federation *approved by President of the Russian Federation V. Putin* on 28 June 2000

darki dönemi içermektedir ve Vladimir Putin'in, Büyük Rusya kurma hayalleri olarak da adlandırmak mümkündür. Beşinci, Medvedev'in cumhurbaşkanlığı dönemini kapsamaktadır ve en son olarak, Putin'in üçüncü kez Rusya Cumhurbaşkanı olmasından itibaren olan dönemi içermektedir. Son üç dönem Rusya dış politika stratejilerinde ciddi bir değişiklik yaşanmasa bile, her geçen dönem itibarıyla Moskova'nın daha sert güç politikalarına üstünlük verdiği dikkat çekmektedir.

Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte Rusya eski müttefik devletlerde olduğu gibi büyük bir ekonomik, politik ve sosyal kriz dönemine girmiş oldu. Birliğin dağılmasıyla 1991 yılından itibaren Rusya Federasyonu'nun Avrupa'daki arazileri 16. yüzyıl sınırlarına döndü. Sovyetlerle kıyaslandığında %25 yüzölçümünü ve %50 nüfusunu kaybetmiş oldu (Zagorski, 1993, s.43). 25 milyonluk etnik Rus diğer devletlerin sınırları içinde kaldı (Matveyev, 1995, s. 30). Braithwaite (1994), yaşanan bu sorunlara rağmen Batı'da, iki kutuplu dünya düzeninin ve sosyalist ideolojinin yıkılmasının Rusya'nın süper güç statüsünden uzaklaşması gibi algılanmasının yanlış olduğu görüşünü savunmaktaydı. Rusya'nın tek Avrupa'da değil, aynı zamanda dünyada süper güç olarak kalmaya devam edeceği (MacFarlane, 1994, 235) görüşünü savunan Batılı politikacıların haklı oldukları Soğuk savaşın bitmesinden geçen 20 seneyi aşkın bir zaman diliminde kendisini kanıtlamış oldu.

Birliğin dağılması, Rusya politik eliti arasında da, ülkenin dünyadaki ve Sovyet sonrası coğrafyasında rolünün ne olacağı tartışmalarını beraberinde getirdi. Eski Sovyet cumhuriyetlerinde büyük abi statüsünü kaybederek Büyük Petro dönemi sınırlarına dönen Rusya'da, devletin etnik kimliğinin belirlenmesi, dış politika ve milli güvenlik stratejilerinin geliştirilmesi için teoriler önerildi. Etnik kimliğin ortaya çıkardığı tartışmalarda Rusya *yakın çevresi* (*near abroad*) olarak adlandırdığı eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilere nasıl bir strateji belirleyeceği merak edilen konulardandı.

İlk teoriler genel olarak eski Sovyet cumhuriyetlerinde bulunan etnik Ruslardan ve ya Slavyan halklardan oluşan yeni bir devlet kurulmasıyla ilişkindi. Slavyan halklardan oluşan birlik projesini Aleksandr Soljenitsin önermişti (Nicole, 2003, 29). Bu, Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan'ın kuzey bölgesini kapsayan bir entegrasyon projesi olmalıydı. Rusya Komünist Partisi Başkanı Gennadi Zyuganov'un ve Rus Liberal Demokrat Parti Lideri Vladimir Jirinovski'nin önerdiği teklifte, eski Sovyet cumhuriyetlerini tekrar bir ittifakta birleştirmek fikri yer almaktaydı (Nicole, 2003).

Coğrafi olarak da ülkenin Batı veya Avrasya'ya ait olduğu tartışmaları mevcuttu (Nicole, 2003, 33). Avrasyacılık ideolojisini savunanlar, Rusya'nın Avrupa'dan ayrı olduğu görüşündeydiler. Komünistler için Avrasyacılığın temelinde Rusya merkezli bir Avrasya ideolojisinin ülkenin dış politika çıkarları ve güvenliği açısından gerçekleştirilmesi önemli idi. Milliyetçiler için Avrasyacı politika Rusya'nın askeri ve güvenlik çıkarlarının uygulanması için önemli bir şart idi. Liberal Avrasyacı görüşünü savunanlar, diğerlerinden farklı olarak Batı'nın ideolojik görüşünü dikkate alarak, ülkede politik plüralizmin ve pazar ekonomisinin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktaydılar.

Jeopolitik anlamda da Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla eski güç ve nüfuz alanlarını kaybetmişti. Varşova Paktı dağılmış, Sovyet askeri birlikleri Doğu Avrupa'dan çıkarılmış, eski Sovyet cumhuriyetleri kapsayan etnik ve ayrılıkçı savaşlar Rusya'nın güvenliği için de bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Kendi hegemonyasını korumak için Moskova yeni dış politika stratejileri için harekete geçti.

## Rusya Dış Politika Stratejileri

Rusya siyasi eliti eski Sovyet cumhuriyetlerinde mevcut olan çatışmaların ve etnik savaşların ülkenin güvenirliliğine tehdit oluşturmalarına ilişkin ortak görüşü paylaşmaktaydılar. 1990'lı yılların başlarında Rusya hâkim eliti arasında üç en önemli dış politika stratejisi mevcuttu: *liberal batıcılık (liberal westernist)*, *pragmatik milliyetçilik* ve *fundamentalist milliyetçilik* (Nicole, 2003, 6). Bu üç ekolün Rusya yakın çevresiyle ve eski Sovyet cumhuriyetleriyle olan ilişkilerine bakış açıları farklıydı.

*Fundamentalist milliyetçi* kesim, Moskova'nın çıkarları doğrultusunda eski Sovyet cumhuriyetlerinde mevcut etnik çatışmaların çözümü ve etnik Rusların korunması maksadıyla Rusya'nın askeri müdahale etmesi hakkının olduğu görüşünü savunmaktaydılar. Rusya Federasyonu'nun sınırlarının etnik Rus ve Slavyan kökenli nüfusun yaşadığı araziler boyunca yeniden çizilmesini talep ediyorlardı. Batıyla ilişkiler kurmak ve dünya ekonomik birliğine entegre olma politikalarını eleştirerek, Çarlık Rusya'sı modelinde kudretli bir Rusya kurulması stratejisinin uygulanmasını istemekteydiler.

Komünist Partisi Lideri Gennadiy Zyuganov, Sovyetler Birliği'nin Rusya emperyalist politikalarının tarihi bir devamı olduğunu ve yeni bir dış politika konseptinde hem 1917 devrimi öncesi Rus İmparatorluğu'nda, hem de Sovyetler Birliği döneminde mevcut tüm pozitif gelişmelere dikkat edilmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktaydı (Zyuganov and Medish, 1997, 122). Jirinovski gibi aşırı milliyetçi olarak bilinen siyasi kitle, Rusya'nın yeniden süper güç olması için kendi sınırını yalnız eski Sovyet cumhuriyetlerinin sınırlarıyla yetinmemeli, güney sınırları boyunca Türkiye, İran, Afganistan ve Fars Körfezi'ne doğru genişletilmesi gerektiğini savunuyordu. (Zhirinovskiy, 1993, 93) Rusya devletinin varlığına en büyük tehlike olarak Batı ve pan-Türkçü ideolojiyi görmekteydi. Bu iki önemli faktör, komünist ve liberal demokrat ideolojiler arasında en büyük farkı oluşturmaktaydı (Nicole, 2003, 42).

*Pragmatik milliyetçiler* kendilerini Rusya'nın hâkim siyasi elitinin merkezinde görerek, Rusya'nın siyasi çıkarları için askeri, ekonomik ve politik güç kullanılması gerektiği görüşünü savunmaktaydılar. Bu ekolün en büyük savunucusu olarak *Yabloko* siyasi harekâtı ve lideri Aleksandr Lebed olarak biliniyordu. Bu görüş pragmatik ve fundamentalist milliyetçilerin ortak görüşü olsa da, birinciler eski Sovyet cumhuriyetlerinin yeni bir birliğe entegrasyonunun gönüllülük prensipleri doğrultusunda talep edilmesini savunmaktaydı. İmparatorluk olmadan da süper güç olunabileceği görüşü pragmatistleri fundamentalistlerden ayırmaktaydı. Pragmatik milliyetçilere göre, Rusya dış politikası neo-emperyalist yaklaşımlardan uzak olması gerekmektedir. (Nicole, 2003) Geçmiş Sovyet cumhuriyetleriyle işbirliği, ekonomik olarak Rusya'nın gelişmesi ve etnik Rus azınlığının haklarının korunabilmesi için çok önemliydi. Bir taraftan Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından hoşnut olmadıkları gibi, diğer yandan liberal demokrasi ve pazar ekonomisi gibi Batı değerlerini kabul etmekteydiler.

Bağımsızlığın ilk dönemlerinde, Rusya dış politika stratejisinin belirlenmesinde etkin olan üçüncü ekol *liberal westernist*'lerdi. Diğer iki politik görüşten farklı olarak, Batı devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi, hukukun üstünlüğü prensiplerine saygı gösterilmesi ve bu değerlerin hâkim olduğu ekonomik ve sosyal toplum kurulması gibi ideolojiler bu ekolün savunduğu önemli görüşlerdi. Boris Yeltsin'in ilk dönemlerde liberal ideolojiyi savunan dış politika stratejisi izlediğini görmek mümkündür. 1992 yılında BM Güvenlik Konseyi toplantısında ülkesinin ABD ve diğer Batılı devletlerini kendilerinin müttefiki olarak gördüğünü ifade etmesi bunun bir örneğidir. (*Sovremennie mejdunarodnoe otnosheniya*, 2001, s. 486) İlk yıllar aynı zamanda Rusya'nın Batıyla stratejik işbirliği, politik reformlara önem verilmesi ve dünya



ekonomisine entegre olma politikası izlenmesi, ülkenin dış politika stratejilerinin belirlenmesinde liberal westernistlerin etkisinin daha çok olduğunun bir ispatıdır. (Selezneva, 2002)

Eski cumhuriyetlerle işbirliğinde uluslararası hukukun karşılıklı saygı prensiplerine dayanan politika izlenmesi, dış politika ve savunma politikalarında ittifaklar kurulması, bağımsız ülkelerin iç politikalarına müdahale edilmemesi, mevcut etnik çatışmaların BM ve AGİT gibi uluslararası ve bölgesel teşkilatlarda çözüme kavuşturulması da, kısa dönem için Rusya dış politika stratejisinde önemli yer almaktaydı. (Bugajski, 2004, 7) Liberal westernistler yeni dönem Rusya'sını muasır ve liberal devlet, antiemperyalist ve ekspansionist politika izlemeyen, insan haklarına saygı gösteren, milletler arasında eşitlik ilişkilerine dayanan bir ülke olarak görmek istiyorlardı. (Kozyrev 2002)

1991-1992 yıllarını kısaca özetlersek, Rusya'nın Batı'ya yaklaştığını ve Atlantik bölgesine doğru entegre olma politikası izlediğini görebiliriz. Bunun en önemli nedeni olarak da, Moskova'nın Batı'dan beklentileri gösterilebilir. Moskova'nın uluslararası sistemde Batı'dan kendi güvenliği konusunda garanti almasının, Rusya'nın eski gücünü yeniden kazanmasına yardım edileceği yönünde hayallere kapılmasına neden olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Batı ve Rusya arasındaki yakınlaşmanın bir diğer bir nedenini ise, Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya ve Orta Asya'nın, diğer güçler tarafından da hâlâ Rusya'nın çıkar alanı olarak kabul edilmesi ihtimaline bağlayabiliriz. Fakat uluslararası alanda yaşanan gelişmeler Rusya'nın bu hayalinin ve öngördüğü ihtimallerin yanlış olduğunu ortaya koymuş oldu. Bu gelişmeler, liberal westernistlerin sıralarından bir kısmının pragmatik milliyetçilerin safına geçmesiyle sonuçlandı ve 1993 yılından itibaren Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerindeki çıkarlarının daha realist yaklaşımlarla korunması ve bu ülkelerde sorumluluk alması gerektiği görüşünü savunmaya başladılar (Nicole, 2003, 7). Bu değişiklikler, bağımsızlığın ilk yıllarında dış politikada mevcut olan Atlantist yaklaşımın Avrasyacı politikayla yer değiştirmesine neden oldu.

Yevgeniy Primakov'un Dış İşleri Bakanı görevine getirilmesi, Rusya dış politikasında ikinci dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Parlamento seçimlerinde milliyetçilerin büyük oy farkıyla kazanmasıyla, hâkim elit içinde Batı eğilimli politikacılar Batı karşıtı ideolojinin savunucuları ile yer değiştirdiler. Batı karşıtı milliyetçiler, G7 ve NATO'ya işbirliğine karşı çıkmasalar da, Soğuk savaş döneminde olduğu gibi ABD ve Batı devletlerini Rusya'nın rakibi ve düşmanı gibi görmekteydiler. NATO'nun Yugoslavya'da gerçekleştirdiği politikalar, Rusya'da Batı karşıtı ideolojinin daha güçlenmesine neden oldu. Aslında Sovyetlerin yıkılmasıyla, görüntüde soğuk savaşın bitmiş olduğu tablosu çiziliyorduydu da, gerçekte bitmeyen savaş yeni bir boyutta ortaya çıkmış oldu.

Dış İşleri Bakanı Primakov'un dış politika stratejisinde öncelikli olarak, eski cumhuriyetlerin Rusya'yla bağlılığını garantileyen bir entegrasyon kurulması görüşü hâkimdi. Bu entegrasyonu, Avrasya konfederasyonu olarak da adlandırmak mümkündü. Amaç ilk başta güvenlik ve ekonomik alanlarda karşılıklı işbirliğini geliştirmek olarak belirlenmişti.

### **Yeni Milenyum'da Rusya Dış Politikası'nın Ana Hatları**

Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in 31 Aralık 1999 tarihli istifası, Rusya tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmekteydi. Yeni seçimlere *Büyük Rusya* ve *Kudretli Rusya* sloganlarıyla giden Vladimir Putin, seçimleri kazandı. Cumhurbaşkanlık döneminin ilk yıllarında Putin, kriterlerini milli politik prioriterler, pragmatik politika ve efektif ekonomi olarak belirledi. (Putin, 2002) İlk dönem, ABD ve Batı Avrupa devletleriyle tüm alanlarda

karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi, AB ve NATO'yla Rusya'nın ortak faaliyet alanlarının belirlenmesi, Avrupa politik düşüncesinde Tek Avrupa'nın Rusya'sız olamayacağı tezini keskinleştirdi. AB Rusya'yla politika ve güvenlik alanlarında işbirliğinin geliştirilmesinin öneminin farkındaydı. Putin'in politik ajandasında BDT ülkeleriyle ilişkilere önem verilmesi en önemli yeri almaktaydı. 2000 yılında gerçekleşen BDT üye devletleri toplantısında, Putin, ekonomik birlik kurulmasının önemine vurgu yaparak, teröre karşı mübareze için ortak askeri birlik kurmayı önerdi. BDT ülkelerinde mevcut Rusya askeri üslerinin güçlendirilmesine önem verilmesi stratejisi dikkat çeken diğer bir konuydu. Toplantıda özellikle, Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine Rusya'nın etkisinin artırılmasının gerektiği vurgulanmaktaydı. (Flikke & Godzimirski 2006)

11 Eylül terör saldırıları sonrasında Kremlin dış politika stratejisinde yeni bir dönem başladı. Teröre karşı ABD'ye verilen Rusya desteğine karşılık olarak, ABD'nin o dönem Cumhurbaşkanı olan George W. Bush ve Dış İşleri Bakanı Colin Powell 11 Eylül'ü *Soğuk savaşın bittiği tarih* şeklinde yorumlamışlardı. (Graeme & Ella 2002)

### **Rusya Dış Politika Doktrinleri**

Rusya'nın dış politik stratejilerinde her ne kadar liberal yaklaşımlar, insan haklarına ve uluslararası hukuk prensiplerine saygı, diğer cumhuriyetlerle ilişkilerde hukukun eşitlik prensibine dayalı işbirliği vurgulansa da, Moskova'nın politikalarında emperyalist yaklaşımlar daha etkili olmaktadır. 1992 yılında Rusya dış politika uzmanlarından sayılan Migranyan, "eski ittifak devletlerinin jeopolitik kaderinin AB veya NATO gibi kurumlara bırakılmayarak, Rusya tarafından belirlenmesi" gerektiğini belirtiyordu. ABD'nin eski Sovyet cumhuriyetlerinde yeni çıkar alanları oluşturma çabası karşısında önlem almak amacıyla Rusya'nın dış politik stratejilerinin ve ana hatlarının belirlenmesi için yeni bir doktrine ihtiyacı olduğunu vurgulamaktaydı. (Migranyan 1992)

### **Kozyrev Doktrini**

Sovyetler Birliği'nde uzun yıllar Dışişleri Bakanlığında görev yapmış Andrey Kozyrev, Rusya bağımsızlık kazandıktan sonra ilk Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in dış işlerinde başdanışmanlığını yaptı. Koyu Atlantist olarak bilinen Kozyrev, ülkesinin yeni dönemde Batı'yla ilişkilerini derinleştirmesini gerektiğini belirtmekteydi. ABD ve Batı devletlerini Rusya'nın doğal dostu olduğu görüşünü savunan Kozyrev, aynı ülkelerin totaliter Sovyet Birliği'nin düşmanları olduğunu ifade ediyordu. 1990'lı yılların ortalarında Kozyrev, Amerika taraftarı olarak bilinmekle, ülkesinde milliyetçiler tarafından Rusya'nın milli çıkarlarını koruyamamakta eleştirilmeye başlandı. Her ne kadar Rusya'nın süper güç olarak saklanması başarıysa da, Kozyrev Doktrini'nin en önemli hattı, eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşayan etnik Rusların haklarının korunmasıydı.

Soğuk savaş sonrasında NATO'nun genişlenmesiyle ve Bosna savaşında Sırp'ları savunmamakla Rus milliyetçileri tarafından eleştirilen Kozyrev, 1996 yılında istifaya zorlandı ve onu görevinde Evgeniy Primakov değiştirdi.

### **Primakov Doktrini**

Ocak 1996 yılında Evgeniy Primakov'un Dış İşleri Bakanı olarak atanmasıyla, Rusya'nın dış politik vizyonunda da değişiklikler yaşandı. Batı'ya uluslararası diplomaside ülkesinin

daha gerçekçi politikalar izleyerek, Rusya'nın çıkarlarına zıt olan eylemleri savunmayacağı mesajını verdi. Rusya'nın hala süper güç olduğunu belirterek (Bransten 1996), milli çıkarlarının Batılı devletler tarafından da kabul edilmesi gerektiğini ifade eden Primakov, ABD önderliğinde NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesini eleştirdi. Avrupa'da güvenliğin korunması görevini üstlenen NATO'nun yetkisinin AGİT'e verilmesi için uğraşarak, eski Sovyet devletleriyle NATO arasında ilişkilerden Rusya'nın rahatsız olduğunu belirtti.

Avrasyacı olarak da bilinen Primakov, Orta Doğu'da ve eski Sovyet cumhuriyetlerini de kapsayan Avrasya bölgesinde ABD'nin etkisini ve gücünü zayıflatmak için bölge güçleriyle ittifaklar kurma politikası önererek bunun, Rusya'nın zayıflayan süper gücünü yeniden kazanmasının başlıca şartı olduğunu bildirdi (Brzezinski, 1997, s.115). Yakın Çevre olarak kabul ettiği eski Sovyet coğrafyasını şartsız bir şekilde kendi etki alanı (*sphere of influence*) olarak gören Moskova, diğer güçlerin bu bölgelere ekonomik ve politik müdahalesini kendi güvenliğine karşı bir tehdit olarak gördüğünü verilen demeçlerde ifade etmişti. (Ambrosio 2001) Özellikle, Hazar havzasında ABD ve Batı devletlerinin kendi etkilerini artırarak, bölge devletleri ile Rusya arasında ilişkilere engel olma politikası yürütmelerini eleştiren Moskova, bunu Soğuk savaş döneminde Batı'nın Sovyetler'e uygulamaya çalıştığı yeni bir çevreleme politikası (*containment*) olduğunu iddia etmekteydi. Aynı zamanda NATO'nun Güney Kafkasya devletleri ile ilişkilerinden endişelenen Moskova, askeri ittifakın bölgede üsler kurmasına karşı olduğunu ve buna izin vermemek için de Güney Kafkasya bölgesine yönelik modernize edilmiş bir dış politika stratejisi belirleneceğini ifade etmekteydi. (*Nezavisimoye Voyennoye Obozreniye*, 1998). Primakov Doktrini olarak bilinen ve 1990'ların sonuna kadar Rusya dış politikasını belirleyen strateji, uluslararası arenada Kremlin'in tekrar süper güç olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktaydı ve bunun için yakın çevre olarak gördüğü coğrafyada sorunların çözülmesinde Moskova'nın gerekirse askeri müdahalede bulunabileceğini öngörüyordu.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Primakov doktrini Rusya'nın şimdiye kadar devam ettirdiği dış politika stratejilerinin en büyük kaynağı olarak gösterilebilir.

## 2000 Yılı Doktrini

24 Mayıs 2000 yılında, Rusya Güvenlik Konseyi Rusya Dış Politika Doktrini'ni kabul etti. 14 eski Sovyet cumhuriyetlerinde politik, ekonomik ve askeri çıkarlarını ve etnik Rus azınlığının haklarını korumak gibi konular doktrinin ana hatlarını oluştuyordu. 1993 yılı doktrininin farklı olarak, dönemin Rusya Dış İşleri Bakanı olan İgor İvanov'un ifadesiyle daha gerçekçi nitelikte idi. (Torbakov 2000) *Putin Doktrini* olarak da bilinen belgede çok kutuplu dünya düzeni için Kremlin'in çaba harcayacağı yer almaktaydı. Rusya ilk başta kendi çıkar alanlarında hegemonyasını kurmak için daha gerçekçi politikalar izlemek zorundaydı. Putin'in kendisinin ifade ettiği gibi, Rusya tarihinin son 200-300 yılında ilk defa varlığına tehlike oluşan bir dönemde yaşamakla yüz-yüze kalmıştı. (Nikonov 2001) Dış politikanın başarılı olmasını iç reformlara bağlayan Putin (2002), dünyadaki güçler arasında mevcut çatışmaların artık askeri olarak değil, ekonomik ve politik etki kazanmasıyla ilişkilendirerek, Rusya'nın bu yarışmadan kazanarak ayrılması gerektiğini ifade ediyordu. Rusya dış politikasının yeni dönemde pragmatik stratejilerle belirleneceğini ifade eden Putin, ülkesinin askeri-stratejik, ekonomik ve politik çıkarlarının dikkate alınmasını savunuyordu. BDT coğrafyası Rusya ve onun uluslararası arenada tekrar güç olarak kabul görmesi için önemli bir sınavdı. Putin(2002), BDT'yi dünyadaki denge politikalarını belirleyen ana faktörlerden görmekteydi.

Rusya'da iktidarda olduğu ikinci dönem, Putin, dış politikayla ilgili konuşmalarında yeni

bir retorik kullanmaya başladı. Genel olarak Batı'yı, özel olarak ABD dış politikasını eleştiren Putin, NATO'nun eski Sovyet bloğu devletleriyle ilişkisini ve Doğu'ya genişleme politikasına artık sessiz kalmayacağını, gerektiği halde eski birlik devletlerindeki çatışmaların çözümü için askeri müdahale edebileceğini açık olarak belirtiyordu. Rusya sınırları dışında olsa bile kendi ekonomik ve politik çıkarlarına zıt olan petrol ve doğal gaz boru hattı projelerine karşı çıkacağını ifade ediyordu. Önceki stratejilerinden farklı şekilde kendi çıkarlarını korumak için askeri güç kullanabileceğini belirtmesi şantaj olarak algılanabilirdi. Fakat Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı askere müdahale Kremlin'in bağımsızlık sonrasında saklamaya çalıştığı emperyalist yüzünün tekrar gözükmesi anlamına geliyordu.

### Medvedev Doktrini

Tiflis ve Moskova arasında 2008 yılında yaşanan 5 günlük Ağustos Savaşı, Rusya dış politikasında yeni bir strateji belirlenmesini gerektirmekteydi. Bu gerekliliğin başlıca nedeni ise, Beyaz Saray ve Kremlin arasında, aynı zamanda AB ve Rusya arasında uluslararası oyun kurallarında yapılan değişikliklerden kaynaklanmaktaydı. Medvedev doktrini olarak bilinen yeni belgede, Cumhurbaşkanı Medvedev, Rusya Dış Politikasında beş en başlıca hattı belirtmekteydi: (Friedman, 2008)

- Rusya, uluslararası hukukun temel prensiplerini kabul ederek, diğer devletlerle ilişkilerini bu prensipler üzerinde kuruyor.

- Uluslararası sistem çok kutuplu olmalıdır. Tek kutuplu dünya düzeni ortadan kaldırılmalıdır. Rusya, tek bir devletin karar vermesine neden olan uluslararası sistemi değiştirmek niyetindedir.

- Rusya hiçbir devletle çatışma taraftarı değildir, aynı zamanda kendini tecrit politikasından yana değildir. Avrupa, ABD ve diğer dünya devletleriyle ilişkiler kurmaktan yanadır.

- Diğer devletlerde yaşayan Rusya vatandaşlarının haklarının korunması; ekonomik çıkarların korunması ve Rusya'ya yapılacak herhangi bir harbi taarruza hemen cevap verilecektir.

- İmtiyazlı çıkarlara sahip olduğu bölgelerde Rusya'nın ortak tarihe sahip olduğu vurgulanmakta ve Moskova'ya daha sıkı bağlı olması gerektiği ifade edilmektedir.

Bu belgede Rusya'ya yapılacak taarruz olarak belirtilmişse de, aslında burada arka bahçesi saydığı devletlerde ortaya çıkacak gelişmeleri de kapsamaktaydı. ABD hegemonyasının eleştirildiği belgede, karşılıklı ilişkilerin gelişmesinin sadece Rusya'nın değil, aynı zamanda ABD'nin ve Avrupa'nın Rusya'ya tavrıyla belirleneceği ifade ediliyordu. Ayrıca Rusya'nın güç kullanma hakkına sahip olduğunun belirtilmesi de, belgeyi önceki doktrinlerden farklı kılan bir özellikti.

### Putin dönemi Rusya-ABD ilişkileri

11 Eylül saldırıları sonrasında Rusya ve ABD arasında ilişkilerde yaşanan pozitif değişiklikler, Güney Kafkasya ve Orta Asya'daki iki güç arasında çıkar savaşlarını ertelemiş oldu. Teröre karşı savaşta bir-birlerine destek veren Moskova ve Washington, Mayıs 2002'de Moskova toplantısında ABD ve Rusya arasında yeni stratejik ilişkileri belirleyen deklarasyon imzaladılar. Deklarasyon, her iki gücün Orta Asya ve Güney Kafkasya'da ortak çıkarlarının, bölge devletlerinin toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede istikrarın olduğunu beyan etmekteydi. ("Joint Declaration, 2002") Her iki devlet, bölgede Büyük Güç (*Great Power*) rekabetinin ça-

tışmaları daha negatif etkileyeceğini kabul ederek, bölgelerin ekonomik ve politik alanlarda gelişmesi ve insan haklarının korunması gerektiği görüşünü savunmaktaydılar.

Putin'in ikinci dönem cumhurbaşkanlığı döneminde de Rusya'nın *süper güç* olması çabaları dış politika stratejilerinin başında geliyordu. 1990'lı yıllardan ve Putin'in cumhurbaşkanlığının ilk yıllarından farklı olarak, 2005 yılından itibaren Moskova ve Washington arasında ilişkilerde Soğuk savaş hatırlatan rüzgârlar yeniden esmeye başladı. Bunun başlıca nedeni olaraksa, eski Sovyet cumhuriyetlerinden Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan renkli devrimlerde ABD'nin rol aldığı ihtimalinin Kremlin'de itirazla karşılanması gösterilebilir. Baltık ülkelerinin NATO'ya üyeliği Rusya siyasi eliti arasında ilk başlarda tepkiyle karşılanırsa da, Kremlin bu ülkelerle ilişkilerinde daha sonra politik baskı uygulamayaacağına söz vermiş oldu. Bu aslında Rusya'nın NATO ve AB'den Baltık devletleriyle yetinerek, diğer eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilerine Rusya'nın çıkarlarına saygı gösterilmesi açısından bakmaktaydı. Fakat gerçekleşen renkli devrimler, Kremlin'in daha sert güç taktiği seçmesine neden oldu. Batı devletlerini *çifte standart* politikalarından dolayı eleştiren Putin ("Putin accuses" 2004), hem Avrupa'ya, hem de Batı'yla yaklaşma politikası yürüten cumhuriyetlere baskı politikası uygulama taktiği seçti. Bu baskı politikasında en etken araçsa enerji kaynakları oldu.

Mayıs 2006 yılında Putin'in Rusya Federal Meclisi'nde yaptığı konuşmasında, önceki konuşmalarından farklı şekilde bir ABD-Rusya ilişkilerinden öneminden özellikle bahsedilmedi. Bunun tam eksine olarak, Rusya'nın Çin ve Hindistan'ın yanı sıra ABD ile ilişkilere uluslararası güvenlik açısından önem verdiği vurgulanmaktaydı. ("Address to the Federal Assembly" 2006)

Şubat 2007'de Putin'in Almanya'nın Münih kentinde Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşması, Sovyetlerin yıkılmasından sonra Moskova'dan Washington'a yapılan en sert eleştiri olarak kabul edildi. Öncelikle Putin'in eleştiri hedefi, ABD hegemonyasında olan tek kutuplu dünya düzeniydi: (Putin's speech, 2007)

Tek taraflı ve çoğu kez gayri kanunlara aykırı olan tedbirler hiçbir sorunu çözmemiştir. Ayrıca, bu tedbirler insanlık için yeni trajedilere neden olmuş ve yeni gerilim noktaları yaratmıştır. Kendiniz değerlendirin: savaşlarla yerel ve bölgesel çatışmalara son verilememiştir. Bugün, uluslararası ilişkilerde askeri gücün sınırsız kullanımına şahitlik etmekteyiz. Bu güç dünyayı daimi çatışmalara sürüklemektedir.

Uluslararası hukukun temel ilkelerinin her geçtiğimiz gün önemini kaybettiğinin şahidi olmaktayız. Aslına bakıldığında, bağımsız yasal normlar bir devletin hukuk sistemine benzemektedir. Bu tek devlet en başta ABD, her yönden ulusal sınırlarının ötesine çıkmıştır. Bunun kanıtı ABD'nin diğer halklara dayattığı ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitimsel politikalar. Bu son derece tehlikeli bir durumdur. ...Bunun sonucunda hiç kimse kendini güvende hissetmiyor. Bu türden bir politika silahlanma yarışını da tetikliyor.

Putin, Mayıs 2007'de Putin ABD'yi ilk kez emperyalist olarak nitelendirerek, Washington'un politikalarını yeni bir silahlanma yarışına neden olduğundan dolayı eleştirdi. (Shchedrov 2007) Putin ayrıca, Doğu Avrupa ülkelerinde ABD'nin füze savunma sistemleri yerleştirmeye politikalarının, Rusya'yı da askeri gücünü artırmak zorunda bıraktığını beyan etti.

Eylül 2004'te, Putin'in *Sovyetler Birliği yıkılmasaydı, ABD Irak'ı işgal edemezdi* ifadesi, bir sene sonra Nisan 2005'te Sovyetler Birliği'nin dağılmasını 20. Yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak adlandırmasının habercisiydi. (Annual address, 2005)

Haziran 2007’de Çar Rusya’sı ve ABD arasında ilişkilerin kurulmasının 200. yıldönümünde Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey Lavrov, Washington’un Rusya’ya karşı uygulamaya çalıştığı çevreleme politikalarını eleştirerek, iki ülkenin Soğuk Savaş döneminde şimdikinden daha iyi bir şekilde karşılıklı çıkarlarına saygılı olduklarını ifade etmişti. (Lavrov 2007)

Tüm bunlar, Rusya’nın Boris Yeltsin döneminden bu yana devam eden ABD ve Batı’yla olan işbirliği politikasından geri çekilmesi gibi algılanmaktaydı. Dmitry Trenin (Foreign Affairs, Summer 2006), Rusya’nın şimdiye kadar kendisini Batı merkezli güneş sisteminde Venüs olarak gördüğü şeklinde yorumluyordu. Merkezden uzak olsa da, şimdiye kadar Batı’nın bir parçası olan Rusya’nın, artık güneş sisteminde çıkarak, Moskova merkezli bir sistem kurmaya çalıştığını söylüyordu. Bu sistem, Putin’in üçüncü kez cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olacağını açıkladığı sırada Rus gazetesi *Izvestia*’da yazdığı makalesinde anlatılmaktaydı. Avrasya Birliği projesi olarak adlandırdığı yeni bir entegrasyon en başta eski Sovyet cumhuriyetlerini kapsamaktaydı. ABD ve Batı Avrupa devletleri bu projeden rahatsız olduklarını açık bir şekilde ifade ederek, Rusya’nın tekrar Sovyetler Birliği’ne benzer bir sistem kurmak istemesini eleştirdiler. Hillary Clinton, AGİT’in Dublin toplantısında Rusya’nın bu girişimlerini *re-Sovietization* olarak yorumladı ve Washington’un bu projeyi gerçekleştirmeye izin vermeyeceğini ifade etti. (“Clinton calls”, 2012)

### **Putin dönemi Rusya’sının Güney Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerine Yönelik Politikası**

11 Eylül olayları öncesinde Orta Asya ve Güney Kafkasya’nın jeostratejik önemi enerji kaynaklarına bağlı olarak değerlendirilmekteydi. Bağımsızlığın ilk yıllarında Rusya’nın bölgeye yeterli önem vermemesi 1995 yılına kadar devam etti. Rusya’da milliyetçilerin iktidarda güç kazanmalarıyla, Kremlin’in bölge politikaları değişmiş oldu. Bunun başlıca nedeni olarak uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler gösterilmekteydi. Kendisinin nüfuz dairesi olarak kabul ettiği bu bölgelerin uluslararası ilişkilerde de aynı şekilde kabul edileceğini hayal eden Moskova’nın beklentilerinin gerçekleşmemesi ve diğer güçlerin de bölgeyle ilişkilerinin gelişen hatla ilerlemesi, Rusya’da rahatsızlık doğurmaya başladı. Bölgede oluşan jeopolitik plüralizmin ana kaynağı Hazar havzasına ait enerji rezervleriydi. Yeni dünya düzeninde Batılı devletler enerji kaynaklarını jeopolitik anlamda kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktaydılar. Bölge devletlerinin Moskova’ya karşı negatif tavırları ve Batılı devletlerin de enerji konusunda Rusya’nın bölgedeki eski gücünü kazanamaması için çabaları, Kremlin’in 1990’ların sonuna doğru bölgeyi kaybetmesiyle sonuçlandı.

2000 yılında Rusya cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Vladimir Putin’in politik gündeminde, 1991 yılından itibaren kaybettiği eski Sovyet topraklarındaki ekonomik, politik, askeri ve jeostratejik nüfuzunu tekrar inşa etme politikası yer almaktaydı. Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarından itibaren Putin’in bölgede entegrasyon projeleri geliştirerek, eski Sovyet cumhuriyetlerini bir çatı altında toplamak çabaları beklenen sonuca ulaşamadı. Bölgede Rusya liderliğinde tüm devletleri kapsayacak bir entegrasyonun oluşması, ülkenin dış politikasının en önemli görevi olarak görülmektedir. (Gabuev 2012) Bu çabaların sonucu olarak, Putin eski Sovyet cumhuriyetlerinden bazılarının üye olduğu askeri bir birlik olan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’nü<sup>3</sup> (CSTO) ve Rusya, Belarus ve Kazakistan’ın üye oldukları Gümrük Birliği’ni oluşturabildi. Ekim 2011 yılında ülkesinin Başbakanı olduğu ve üçüncü kez cumhur-

<sup>3</sup> Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) 7 Ekim 2002 tarihinde Rusya Federasyonu, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından kurulan askeri ittifaktır.



başkanlığı seçimlerine adaylığını vermeye hazırlandığı zaman, Rus Izvestia gazetesinde yazdığı makalesiyle (Putin 2011), daha geniş boyutlu bir entegrasyon projesini önerdi. Avrasya Birliği adlanacak birliğin ilk üyeleri Gümrük Birliği üye devletleri olacaksa da, Ocak 2015'te yasal düzenlemelerle faaliyete geçmesi planlanan entegrasyon projesinde tüm eski Sovyet cumhuriyetlerinin iştiraki amaçlanmaktadır.

Eski Sovyet cumhuriyetleri Rusya için tartışılmayacak kadar önemlidir. BDT ülkeleri ilk başta Rusya'nın ekonomik ve güvenlik politikaları için büyük anlam ifade etmektedirler. Rusya bunun farkında olduğu için, 1990'ların başlarında yaptığı hatayı tekrar yapmamak için, bölgenin tek egemeni olduğunu ispat etmek niyetindedir. Sovyetler Birliği'nin kurulmasından önceki tarihin bir kısmında Çarlık Rusya'sı olarak bu bölgeleri yöneten Moskova, bu devletleri doğal müttefikleri olarak görmektedir ve bölgedeki milli çıkarları başka bir güçle paylaşmak istememektedir. Emperyalist düşünceyle eski müttefiklerine yaklaşmaya çalışan Rusya, bu bölgeleri kaybedeceği zaman, ne eski imparatorluğunu kuramayacağını, ne Sovyetler Birliği gibi süper güç olarak uluslararası sistemde yer alamayacağını iyi anlamaktadır. Bu korku, Yeltsin sonrası Rusya dış politikasında bölge devletlerine sert güç prizmasından yaklaşmayı zorunlu kılmaktadır. Bunun bariz örneği, Gürcistan'la yaşanan savaş veya Ukrayna'ya doğal gaz fiyatlarını artırmakla yaptığı tehdittir.

Putin döneminde kabul edilen doktrinlerde bölgesel hegemonya doğrultusunda atılacak adımlar gösterilmekle birlikte, ülkenin eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik *Finlandizasyon* politikası uygulamaya çalıştığı hissedilmektedir. Rusya'nın eski komşularıyla ilişkileri evrensel boyutta efektif olmadığından dolayı, eski Sovyet cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Moskova'nın yeni emperyalist politikalarından korunmak maksadıyla, diğer süper güç olan ABD'ye ve Batılı devlet ve birliklere yaklaşmayı tercih ettiler. Özellikle, bağımsızlık sonrasında Batı'ya entegre olma politikaları gerçekleştiren, Güney Kafkasya'nın iki devlete – Azerbaycan'a ve Gürcistan'a, aynı zamanda Ukrayna'ya karşı son dönemlerde Moskova'nın sert politikalar izlemesi, Kremlin'in bu devletlerin Batı'yla dış politik ilişkilerinde Rusya'nın çıkarlarına öncelik tanınması şartı koşmaktadır.

Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan ve beş gün süren savaş, Moskova'nın sadece Güney Kafkasya politikalarında değil, aynı zamanda eski Sovyet cumhuriyetleri için Batı'yla girdiği bir soğuk savaşın belirtisi olarak da yorumlanabilir.

### **Yeni dönemde Rusya'nın Güney Kafkasya politikası**

Karadeniz ve Hazar denizi arasında yerleştiği coğrafyadan dolayı, jeostratejik önem taşıyan Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra etnik çatışmalarla zengin bir bölgeye çevrildi. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ savaşı ve Gürcistan'ın iki federal bölgesi olan Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık için yaptıkları savaş, Rusya'nın Güney Kafkasya'nın üç yeni bağımsız devleti ile ilişkilerinin belirlenmesinde önemli etkenlerden oldu. Etnik çatışmaların yanı sıra, bölgenin enerji kaynaklarıyla zengin olması ve jeostratejik öneminden dolayı Güney Kafkasya devletleri süper güç ve bölgesel güçlerin çıkar alanları uğrunda savaşlarının merkezine dönüştüler. 1990'ların ilk başlarında ABD ve Batı devletlerinin de bölgedeki etnik çatışmaları Rusya'nın iç işi olarak kabullenmeleri ve Rusya'yla ilişkileri bozmamak için pasif müdahaleleri yirminci yüzyılın sonlarına doğru bölge devletleri ile ilişkilerin daha aktif hal almış oldu. 1994 yılında gerçekleşen Rusya-ABD toplantısında, ABD Cumhurbaşkanı Clinton'un bölge devletlerinde Rusya'nın daha etkili olması gerektiğini belirtmesi, Rusya'nın kendi bölgesindeki konumunu ABD'nin çevresindeki Grana-

da ve Panama gibi devletlerdeki etkisi ile kıyaslaması, Beyaz Saray'ın bölgeyle ilişkisinin göstergesi idi. (Brzezinski 1994) ABD etnik çatışmaların çözülmesinde Rusya'ya daha geniş sorumluluk düştüğünü iddia ederek uzak kalmaya çalıştığı kadar, Hazar denizi havzasında petrol kuyularının işletilmesi konusunda Rusya'dan daha etkili şekilde Azerbaycan'la ilişkiler kurmakta ısrarlıydı. 21. Yüzyıl başlarından itibaren ise eski Sovyetlerde renkli devrimlerin Gürcistan'da başlamasıyla kendi iktidarlarını oluşturmak için Batı ve Rusya arasında yeni bir mücadele alanına dönen Güney Kafkasya, Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile Ağustos 2008 yılına kadar Kremlin'in etkisinden uzaklaşmış gibi gözüktü. Fakat Rusya'nın pragmatik dış politika stratejilerinin gerçekleşmesi sonucu, Moskova bölgenin kendi çıkar alanı olduğu iddiasını gerçekleştirmeyi başardı.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan'da iktidarda olan milliyetçi Halk Cephesi temsilcileri, Azerbaycan'ın BDT'den çıkması, Rusya'nın Azerbaycan ve Ermenistan arasında devam eden Dağlık Karabağ sorunuyla Ermeni taraftarı bir politika izlemesi ve buna karşılık Kremlin'in arabuluculuktan uzaklaştırılma çabaları; zengin enerji kaynaklarının işletilmesiyle ilişkili, Batı devletleri ve Türkiye'ye yaklaşma politikaları sonucunda, Bakü'de 1993 yılında yapılan darbeye milliyetçi kesimin iktidarlık dönemine son verildi. Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerle yaptığı savaşlarda da Moskova'nın Tiflis iktidarına ve devletin toprak bütünlüğüne karşı tavır sergilemesi sonucu, ülkede Rusya aleyhine protestolar ve BDT'den çıkma talepleri artmaya başladı. Azerbaycan'da Halk Cephesi döneminde Rusya'nın askeri üslerinin ve askeri heyetin ülkeden çıkarılması politikası başarılı olduysa da, Gürcistan uzun süre bu konuda başarılı olamadı.

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Rusya'yla olan ilişkilerinde milliyetçi yaklaşımlardan uzak farklı bir politika izlese de, 20 Eylül 1994'te Batılı devletlerle Hazar denizinden enerji rezervlerinin kullanılması konusunda Asrın Anlaşması'nı imzaladı. Rusya'nın bölgede jeopolitik anlamda en ağır yenilgisi olarak gözüken bu anlaşmada, Rus petrol şirketlerine % 10'luk bir pay verildi. Buna rağmen Rusya'da bu anlaşmaya tepkiler büyümekteydi; fakat Haydar Aliyev dış politikada Moskova'yı tam karşısına almadan ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Cumhurbaşkanı olarak Aliyev'in ilk resmi ziyaretini Rusya'ya yapması ve Azerbaycan'ın BDT'ye üye olması konusunda anlaşmanın imzalanması bu politikaların örneklerindendir. Fakat Haydar Aliyev Azerbaycan'ın çıkarlarını tehlikeye atabilecek anlaşmaların imzalanmasından uzak kalma politikası yürütmekteydi. Mayıs 1995'te Belarus başkenti Minsk'te BDT toplantısında Rusya BDT sınırlarının korunmasıyla ilgili anlaşmayı imzalamaktan imtina etti. Azerbaycan tarafı BDT sınırı anlayışının doğru olmadığını ve her üye devletin kendisinin dış sınırları olduğu görüşünü savunduğunu beyan etti. Güney Kafkasya devletlerinden sadece Ermenistan, kendisinin Türkiye ve İran sınırlarının korunması için bu anlaşmayı onayladı.

Uzun yıllar Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan dış politikasında bölgesel güçlere ve süper güçlere karşı uygulanan dengeleme politikası ve Bakü'nün Avrupa enerji güvenliği politikasında bağımsız politika yürütmesi, daha sonra İlham Aliyev döneminde de, Rusya çıkarlarına zıt politikalar, son yıllarda Moskova'nın Bakü politikasında değişikliklere neden olmaktadır. Her ne kadar Putin'in iktidara geldiği ilk dönemde, Yeltsin döneminden farklı şekilde Azerbaycan'la ilişkilerinde sıcak gelişmeler yaşansa da, son dönemler Moskova-Bakü arasında sıkışan politikaların kaynağı Rusya'nın Azerbaycan'a kendi projesi olan Avrasya Birliği'ne girmesi için uyguladığı baskı politikalarıdır.

Güney Kafkasya bölgesinde Rusya'nın etkisinde kalan tek ülke konumunda bulunan Ermenistan'da da son yıllar Kremlin aleyhine bir muhalefet oluşmaktadır. Bölgede tek askeri üssü Ermenistan'da olan Rusya, Sovyetler'in dağılması sırasında Güney Kafkasya'da yaşanan etnik savaşlara karşı önlem almakta başarısız olmanın yanında, Ermenistan ve Azerbaycan



arasındaki Dağlık Karabağ Savaşı'nda ve Gürcistan'a ait olan Güney Osetya ve Abhazyanın ayrılıkçı politikalarını destekleme yönünde bir siyasi çizgi izledi. Bir nevi, bu politika Azerbaycan ve Gürcistan'ı Batı'yla ilişkilerinden uzaklaştırmak için bir şantaj gibi algılanabilir. 1990'ların başlarında Azerbaycan'ın açıkça Rusya aleyhine politikası yürütmesi, Gürcistan'ı Kremlin için tek önemli devlet haline getirmekteydi. Bölgede tek müttefiki olan Ermenistan'la kara sınırı bulunan Gürcistan'ı kaybetmek, Ermenistan'ın da Rusya'nın etkisinden çıkmasıyla sonuçlanabilirdi. Karadeniz'de Gürcistan sınırlarında Sovyetlerden kalan askeri üssünü korumak, Rusya'nın bölgede etkisine etki edecek kadar önemli idi. Rusya için askeri üslerinin varlığının sona ermesi, Moskova'nın Karadeniz'deki gücünün kaybolmasına eşitti (Lynch, 2000, s.137). Gürcistan ise Rusya'nın ülkesindeki askeri üslerinin varlığını, ülkenin ayrılıkçı bölgelerle ilişkisinde ve toprak bütünlüğünün korunmasında Moskova'nın politikasına göre değerlendirmekte idi. Moskova ise, Gürcistan'a karşı Abhazy ve Güney Osetya'yı savunmakla Tiflis'in bu konudaki politikasını belirlemiş oldu. Gürcistan parlamentosu Rusya'nın askeri üslerinin ülkesinden çıkarılmasında ısrar ederek, Rusya'yla herhangi bir anlaşma imzalamayacağını göstermiş oldu. 1992 yılı ortalarında 23 bin Rus askeri bulunan Ermenistan'da askeri üs de mevcuttu. Bu Rusya için bölgede varlığını güvenceye almak için önemli bir şarttı. Azerbaycan'ın Ermenistan'la savaşında ikinciye askeri ve politik olarak savunan Moskova, 1994 yılında ateşkes anlaşmasının imzalanmasının ardından şimdiye kadarki dönemde Bakü ve Erivan arasında arabuculuk misyonunu üstlenmektedir.

Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde son dönemin tartışılan önemli konularından biri, Gebele Radar İstasyonu'nun statüsünün belirlenmesi idi. Azerbaycan'ın kuzeyindeki Gebele kentinde bulunan ve iki ülke devlet başkanları Vladimir Putin ve Haydar Aliyev tarafından 2002 yılında imzalanan bir anlaşmayla Rusya'nın 10 yılına kiraladığı Gebele Radar İstasyonu, hem iki ülke arası ilişkilerde, hem de Moskova'nın büyük bir coğrafi alanı bu istasyon tarafından kontrolü altında tutması açısından büyük bir önem arz etmekteydi. Bu istasyon, Rusya'nın Azerbaycan'da askeri varlığını sürdürdüğü tek kurum olarak kalmıştı. 1996 yılında, Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in imzaladığı bir deklarasyonla Radar İstasyonu'na ait tüm hakların Azerbaycan'a ait olduğu bildirilmişti. O dönemde Rusya ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerde yaşanan soğukluk bu kararın alınmasında çok etkili olmuştu. Görüşmeler sırasında Rusya'nın Azerbaycan tarafına sunmuş olduğu öneriler geri çevrilmişti. Bu öneriler istasyonun kiralama süresi, kira bedelinin miktarı ve yasal olarak nitelendirilmesiyle ilgiliydi. Boris Yeltsin dönemi Rusya ve Azerbaycan arası ilişkilerde Dağlık Karabağ sorunundan dolayı esen soğuk rüzgârlar, Vladimir Putin'in Rusya cumhurbaşkanı olmasıyla yerini sıcak rüzgârlara bıraktı. Eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya'nın kaybetmiş olduğu itibarını yeniden kazanma girişimlerinde bulunan Putin, Azerbaycan'ı ziyaret eden ilk Rusya devlet başkanı oldu. İki ülke arası ilişkilerde yeni bir dönemin başlanması Gebele Radar İstasyonu'nun uzun yıllardır belirlenmeyen statüsünü de belirledi. 2001 yılı 9-11 Ocak tarihlerinde Bakü'ye resmi ziyarette bulunan Vladimir Putin'in Haydar Aliyev'le görüşmesinden sonra, Gebele Radar İstasyonu'nun statüsü konusunda genel çerçevenin belirlendiği ve yakın tarihlerde anlaşmanın imzalanmasının kararlaştırıldığı bildirildi. Haydar Aliyev'in bir yıl sonra 24-26 Ocak 2002 tarihinde Moskova'ya resmi ziyareti sırasında "Gebele Analitik Bilgi Merkezi'nin Statüsü ve Kullanma Prensipleri Hakkında Anlaşma" imzalandı. Her iki ülkenin parlamentoları tarafından 2002 senesinde onaylandı.<sup>4</sup> Anlaşmanın adından da görüldüğü gibi istasyon, Bakü'nün istediği şekilde askeri üstün ziyade, de-jure bir analitik bilgi merkezi statüsü kazanmış oldu.

<sup>4</sup> 19 Mart 2002 tarihinde Azerbaycan Parlamentosu 11 oya karşılık 93 oyla anlaşmayı onayladı. Rusya Devlet Duması 30 Ekim 2002 tarihinde anlaşmayı onayladı.

2012 yılı sonu itibariyle iki ülke arasında istasyonun kullanılmasıyla ilgili anlaşma süresinin yoğun diplomatik trafiğe rağmen uzatılmaması Moskova ve Bakü arasında ilişkilerde yaşanan soğukluğun belirtisi idi.

2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında, iktidara gelen Saakaşvili'nin ağıttan Rusya'nın bölgesel çıkarlarına zıt politikalar izlemesi, NATO'ya üyelik için başvuracağını beyan etmesi, Rusya'nın Gürcistan'a karşı başlattığı savaşın nedenlerindendi. Güney Osetya ve Abhazya gibi ayrılıkçı bölgelerin bağımsızlığını tanımakla Batı'ya mesaj veren Moskova'nın, Saakaşvili'nin iktidardan çekilmesi için uyguladığı baskı politikası, son parlamento seçimlerinde Rusya'ya yakın bir politikacı olarak tanınan İvanişvili'nin kazanmasına yol açtı.

Genel olarak Ağustos Savaşı dönemi ve sonrasında, Rusya'nın Güney Kafkasya politikalarını ve diğer süper ve bölgesel güçlerin bölge devletleriyle ilişkilerini değerlendirdiğimizde, Moskova'nın bu gelişmelerden başarıyla çıktığının şahidi olmaktayız. Gürcistan'da ve bölgede 2003 yılı sonrası ABD'nin artan itibarı, Ağustos savaşı sonrası azaldı. Batı devletleri de Rusya'nın Güney Kafkasya'da gittikçe artan etkisini azaltmak için projeler üretmektedirler. Bunun için ABD ve Batı'nın uyguladığı en önemli stratejisi, Hazar havzasında enerji kaynaklarının kullanılmasında Rusya'nın etkisi dışında kalan boru hatları projelerini desteklemektir. Rusya'nın Avrasya Birliği projesinde görmek istediği Azerbaycan ve Gürcistan'ın Avrupa'ya politik ve ekonomik anlamda entegrasyon niyetleri, Moskova'nın planlarını zora sokmaktadır.

Gürcistan'la yaşanan sorunların ileriki dönemlerde ortadan kalkmasıyla, Rusya tüm dikkatini Bakü'ye yöneltecektir. Çünkü sahip olduğu enerji rezervleriyle Moskova'dan bağımsız politika yürüterek, boru hatları projeleriyle Batının arzu ettiği gibi, Rusya'yı coğrafi anlamda boru hatları güzergâhından kenar bırakmaktadır. Geçtiğimiz sene sonlarında 10 yıllığına Rusya'ya kiralanan Gabala askeri üssü anlaşmasının süresini uzatmayan Azerbaycan, Avrasya Birliği ve ya Rusya önderliğinde oluşturulan her türlü örgütlerden uzak kalma politikasını yürütmektedir.

### **Rusya ve Orta Asya Devletleri**

ABD ve Batı Avrupa devletlerinin Avrupa kıtasında bulunmayan eski Sovyet cumhuriyetlerinden oluşan beş Orta Asya devletine yönelik bağımsızlıklarının ilk yıllarındaki pasif politikaları, bu devletlerin kendi kaderleriyle karşı karşıya kalmasına neden oldu. Rusya'nın 1990'ların başlarında politikaları izlemesi, kendisinin düşmüş olduğu ekonomik ve politik krizler, bölgede Çin, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin faaliyetine ortam oluşturdu. Orta Asya cumhuriyeti olan Tacikistan'da mevcut iç savaşa katılmakla ve bölgenin petrol ve doğal gaz boru hatlarının kendi topraklarından geçmesine kontrol etmekle yetinen Rusya, bölge devletleri ile çok sıkı siyasi ve ekonomik işbirliğine önem vermedi. Yirminci yüzyılın son on yıllığı başlarında eski Sovyet cumhuriyetlerinin yaşadıkları krizlerden Orta Asya'nın enerji kaynaklarıyla zengin ülkeleri de etkilendi ve ilk dönemlerde petrol üretiminde gerileme yaşandı. Kazakistan'da mevcut olan Rus etniklerinin gelecek statüsü için Moskova diğer bölge devletlerinden farklı olarak Kazakistan politikasına büyük önem vermekteydi.

1990'ların başlarında Rusya her ne kadar Orta Asya bölgesine gereken dikkati ayırmadıysa da, kendisinin taraf olmadığı birliklerin kurulmasına mani olmak politikası yürütmekteydi. Örneğin, 1993 yılında Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan arasında gümrük birliği kurulması fikri Moskova'nın bu birliğe katılmamasından dolayı engellenmiş oldu. Aynı şekilde, Pakistan, Türkiye ve İran tarafından kurulan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)'ya üye olmaya

hazırlanan Orta Asya devletleri Moskova tarafından baskıyla karşılaştılar.

1995 yılından itibaren Rusya siyasi elitinde Batı taraftarı politikacıların milliyetçilerle yer değiştirmesinden sonra, Orta Asya bölgesi tekrar jeostratejik anlamda Rusya için önem kazandı. Bazen Avrasyacılık olarak da adlandırılan bu politika, eski Sovyet cumhuriyetlerinin Rusya'ya entegrasyonu fikrini savunmaktaydı.

Orta Asya bölgesi genel olarak değerlendirildiğinde hâlâ Rusya'nın etkisinde kalan ve Moskova'nın hegemonyasını kolaylıkla yeniden kurabileceği bir politik coğrafya gibi algılanabilir. Bunun başlıca nedenleri olaraksa, bölgenin Avrupa'dan uzak kalması, uzun yıllar jeostratejik anlamda ABD'nin ve Batı'nın ilgisini çekmemesini, kültürel olarak ise Rusya'nın Sovyetler döneminden kalan etkisini göstermek mümkündür. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD için önemli bir coğrafya durumuna gelen Orta Asya'da, Beyaz Saray'ın askeri üsler kurma politikası; Kırgızistan'da yaşanan renkli devrimde Washington'un etkisinin olması ve Batı'nın enerji güvenliği projesinde Kazakistan ve Türkmenistan gibi petrol ve doğal gazla zengin ülkelerdeki enerji politikaları, Moskova ve Batı'yı bu bölgede karşı-karşıya getirmektedir. Son yıllar Çin'in politik ve ekonomik güç olarak büyümesi, Orta Asya bölgesi uğrunda Rusya için yeni bir rakip oluşturmaktadır.

Fakat Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya devletleriyle kıyaslandığında, Rusya'nın Orta Asya devletlerine baskı politikası uygulaması daha kolay gözükmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ekonomileri gelişmeyen Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin ekonomileri her gün daha fazla Rusya'ya bağımlı hale gelmektedir. Bölgenin ekonomik olarak en güçlü devleti sayılan Kazakistan bağımsız politika yürütüyor gibi gözükse de, Rusya önderliğinde oluşturulan her türlü politik, ekonomik ve askeri entegrasyon projesinde yer almaktadır. Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü vs. gibi birliklerde Rusya'yla birlikte kurucu devlet fonksiyonunu üzerine almaktadır.

### **Putin'in Avrasya Birliği Projesi**

10 Ekim 2000 tarihinde Kazakistan başkenti Astana'da toplanan Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan cumhurbaşkanları imzaladıkları anlaşmayla Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu (EurAsEc) kurma kararı aldılar. (*Agreement on Foundation of EurAsEC*, 2010). Özbekistan, 2006 yılında Ekonomik Topluluğa katılsa da, bu üyelik sadece iki sene sürdü ve Özbekistan geçici olarak üyeliğinin askıya alınması kararı aldı. (Panfilova 2008) Mayıs 2002 tarihinde Ukrayna ve Moldova, Nisan 2003'te Ermenistan gözlemci olarak EurAsEc toplantılarına katılmaya karar verdiler. (Dragneva&Wolzcuk 2012). Avrasya Ekonomik Topluluğu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Aralık 2003 yılında gözlemci statüsü aldı (Resolution 58/84, 2003) ve Aralık 2007'de BM Genel Kurulu BM ve EurAsEc arasında işbirliğini öngören bir karar kabul etti. (Resolution 62/79, 2007) Ağustos 2006 tarihinde Rusya'nın Soçi kentinde toplanan Rusya, Kazakistan, Belarus, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan EurAsEc çerçevesinde gümrük birliği kurulmasını kararlaştırdılar. Rusya, Kazakistan ve Belarus bu birliği kurmak için onay verseler de, diğer devletler birliğe üyeliği ileri bir tarihte düşüneceklerini belirttiler. 2007 Ekim'inde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de gümrük birliğinin kurulması için gereken yasal düzenlemeyle ilgili ortak karar alarak bir dizi anlaşma imzaladılar. (Felgenhauer 2007)

Rusya 2010 yılında Belarus ve Kazakistan'la Gümrük Birliği anlaşması imzalayarak, eski Sovyet ülkelerinden oluşan bir birlik kurma yolunda ilk adımlarını attı. Gümrük Birliği anlaşmasıyla üç ülke arasında gümrük kontrolü ve vergilerin kaldırılması kararlaştırıldı.

Her ne kadar Avrasya Ekonomik Birliği'nin Avrupa Birliği'ni örnek olarak ekonomik

ağırlıklı olacağı iddia ediliyorsa da, Rusya'nın bu projeye daha geniş jeopolitik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışacağı bir gerçektir. Putin'in Rusya istihbarat örgütü olarak bilinen Federal Güvenlik Servisi'nde düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada, istihbarat görevlilerinden Avrasya Birliği projesi entegrasyon sürecine katkıda bulunmalarını istemesi bunun bir örneğidir. Daha geniş düşünülürse, Moskova, arka bahçesi olarak gördüğü devletleri kendi önderliğinde bir ittifakta bulundurmakla, Orta, Asya'da, Hazar denizi havzasında ve Akdeniz'de güvenliğine karşı tehdit oluşturan unsurları bertaraf etmeyi de amaçlamaktadır.

Fakat eski Sovyet cumhuriyetleri açısından değerlendirildiğinde de, 70 senelik bir Sovyet dönemi sonrası bağımsızlıklarına kavuşan devletlerin yeniden kendilerini Rusya'ya bağımlı hale getirmeleri ihtimali çok azdır. Belki de, eski cumhuriyetlerin bu birliklerde üyeliğe tereddütle yaklaşmalarının nedeni Rusya'nın geçmiş emperyalist kimliğidir. Putin döneminde, bu unsur Rusya politikasında yeniden gündeme gelmektedir.

## Sonuç

21. Yüzyıl'da Rusya'nın Dış Politika alanında tekrar süper güç olması için üç önemli jeostratejik görevi bulunmaktadır: Ülkenin nükleer süper güç olarak varlığını devam ettirmesi; uluslararası sistem içerisinde yaşanan politik, ekonomik, askeri ve kültürel gelişmelerde büyük güç olarak kabul görülmesi ve arka bahçesi adlandırdığı ve kendi bölgesi hesap ettiği coğrafyada siyasi, ekonomik, askeri hegemonyasını sürdürebilmesi.

Kendi bölgesiyle kastedilen öncelikle eski Sovyetler coğrafyasında kendi liderliğini ve hegemonyasını tekrar kurması Rusya'nın temel güvenliği, ekonomik ve politik öncelikleri ve en önemlisi tarihi itibarını koruması açıdan önemlidir. Dış politika stratejilerinin ve doktrinlerinin değerlendirilmesi zamanı, Rusya'nın neo-emperyalist amaçlar güttüğünü görmek mümkün. Bu emperyalist amaçlar, Rusya'nın özellikle Güney Kafkasya ve Orta Asya politikasında kendisini göstermektedir. Güney Kafkasya bölgesinde mevcut çatışmalara Kremlin'in yanaşması, çatışmalar sırasında kendi askeri güçlerini çatışma taraflarından birinden yana kullanarak, diğer devlete baskı uygulaması, çatışmalarda arabuluculuk misyonunu üstlenerek, sorunların kendi çıkarları doğrultusunda çözümüne çalışması neo-emperyalist dış politika'nın en belirgin örneklerindendir.

Sovyetler Birliği nostaljisini tekrar yaşamak isteyen Putin politikası farklı stratejiler uygulayarak Rusya hegemonyasında birlik kurma çabaları içerisinde. Boris Yeltsin döneminde Rusya'nın bu istekleri yaşadığı ekonomik ve sosyal krizler nedeniyle gerçekleşemedi. Fakat son dönemde Kremlin'in gerçekleştirdiği politikalar amacına büyük ölçüde ulaşmaktadır.

Son dönem Rusya dış politikasını inceleyerek önümüzdeki yıllarda Moskova'nın ulaşmağa çalıştığı stratejilerin ana çizgilerini belirlemiş oluruz. İlk olarak, Moskova ABD ve Batı Avrupa devletlerinin, AB ve NATO gibi kurumların eski Sovyet cumhuriyetleri ile her türlü işbirliğine karşı olmak; Avrupa'nın kendisinden jeo-ekonomik ve jeo-enerji olarak bağımlılığını artırmak; AB ve NATO üyelerinin Rusya'nın politik etkisine girmesi için çaba gösterilmesi için çalışmaktadır. Aslında hiç bitmeyen Soğuk savaş yeni boyutlarda kendisini tekrar göstermektedir ve Putin iktidarının Avrasya Birliği projesini gerçekleştirmesi dünya düzenini çok kutuplu hale dönüştüreceği gibi, Batı'nın bölgedeki politik ve ekonomik çıkarlarına büyük darbe vuracaktır. Yeni Büyük Oyun'dan galip ayrılacak taraf, dünya hegemonyası uğrunda büyük zafer kazanmış olacak.

## Kaynakça

- AMBROSIO, Thomas (2001). "Russia's Quest for Multi-polarity: A Response to US Foreign Policy in the Post-Cold War Era", *European Security*, Vol. 10, No. 1, spring.
- BRAITHWAITE, Rodric (1994). "Russian Realities and Western Policy", *Survival*. 36 (3). s.11-27.
- BRZEZINSKI Zbigniew (1994), *Premature Partnership*, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 2, March-April.
- BRZEZINSKI, Zbigniew. (1997). *The Grand Chessboard*, New York: Basic Books.
- BUGAJSKI, Janusz (2004). *Cold Peace: Russia's New Imperialism*, Westport, CT: Praeger.
- "Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation *Approved by President of the Russian Federation V. Putin* on 12 February 2013", The Ministry of Foreign Affairs
- DMITRY Trenin (2006). *Foreign Affairs Journal*, Summer.
- FELGENHAUER Pavel (2007). Dushanbe Summits Follow Russian Agenda, *The Jamestown Foundation*, October 10.
- FLIKKE Geir and Jakub GODZIMIRSKI (2006). 'Russian Foreign Policy and Post-Soviet Secessionist Conflicts', Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, s.20.
- FRIEDMAN George (2008). "The Medvedev Doctrine and American Strategy", September 2, Stratfor Global Intelligence.
- GRAEME Herd and Akerman ELLA (2002). "Russian Strategic Realignment and the Post-post-Cold War Era?", *Security Dialogue*, Vol.33(3), September, s.358.
- "Joint Declaration by President George W. Bush and President Vladimir V. Putin on the New Strategic Relationship Between the United States of America and the Russian Federation" (2002). Moscow, May 24, [www.interfax.ru](http://www.interfax.ru), (Official translation) May 25, 2002.
- KOZYREV A. (2002). "Foreign Policy of Russia", *Russian Newspaper*, December 13, s. 2.
- LYNC, Dov (2000). *Russian Military Approaches to the Near Abroad*.
- MATVEYEV Vladimir (1995). "Russian Foreign Policy: Historical and International Repercussions", *International Relations*, 12(4). s.27-41.
- MIGRANYAN Andranik (1992). "Podlinnie i mnimie orientiry vo vneshnei politike", *Rossiiskaya gazeta*, August 4.
- NIKONOV, Viacheslav (2001). "'Doktrina Putina' v tselom uje yasna, (All in all Putin's Doctrine is clear)", *Nezavisimaya Gazeta*, No. 10 (30), June 21.
- "President Putin's "State of the Nation" Annual Address to the RF Federal Assembly", (2002). *International Affairs* (Moscow), Vol. 48, No. 3, s.1-16.
- PUTIN, Vladimir (2002). "Задачи Русской дипломатии, Международная жизнь", (2), s.4.
- "Putin accuses West of Having Double Standards" (2004), *VOA News*, December 23.
- "Resolution 58/84 adopted by the General Assembly. Observer Status for the Eurasian Economic Community in the General Assembly" (2003). December 9, 2003. (son erişim tarihi: 4 Haziran 2013) [www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/58/84&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/84&Lang=E).
- "Resolution 62/79 adopted by the General Assembly. Cooperation between the United Nations and the Eurasian Economic Community" (2007). December 6. (son erişim tarihi: 4 Haziran 2013). [http://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/62/79&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/79&Lang=E).
- RILKA, Dragneva and Kataryna WOLZCUK (2012). "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?", (*Chatham House Briefing Paper*, August)
- STEPHEN NAIL, MacFarlane (1994). "Russian Conceptions of Europe", *Post-Soviet Affairs*, 3(10). s.234-269.
- SELEZNEVA Ludmilla (2002). "Post-Soviet Russian Foreign policy: Between Doctrines and Pragmatism", *European Security Journal*, Vol.11(4), s.13.

TORBAKOV Igor (2000). "Putin's Russia defines its Foreign Policy Agenda", *Eurasia Insight*, July 28.

"Sovremennie mejdunarodnoe otnosheniya, (Современные международные отношения)" (2001).  
Москва: OLMA-Press.

JACKSON J. Nicole (2003). *Russian Foreign Policy and the CIS: Theories, Debates and Actions*. London:  
Routledge.

ZAGORSKI A. (1993). "Russia and Europe", *International Affairs*, Moscow, 01, s.41-53

ZHIRINOVSKY V. (1993). "The Last Thrust South", Moscow: Pisatel, s.93

ZYUGANOV G. and Vadim MEDISH (eds) (1997). *My Russia: The Political Autobiography of Gennadiy Zyuganov*, London: Sharpe, s.122